

اخلاق و تربیت

گزارشی از شیوه‌های

تربیت دینی کودک

گفت‌وگو با حجت‌الاسلام والمسلمین حسین حقیقت دبیر نمایشگاه تخصصی تربیت دینی کودک و نوجوان

مباحث دینی هستیم. قبل از انقلاب تعداد کتب دینی یا مجلات کودک که دغدغه تربیت دینی داشته باشند، بسیار کم بود. یادم هست، پدرم برای اولین‌بار در کلاس پنجم ابتدایی به کسی سپردند که کتابی برای من بخرد. ایشان چند جلد کتاب شگفتی‌های طبیعت از آقای بی‌آزار شیرازی را که کتابی رنگی بود، خرید. این کتاب باعث انس من با قرآن کریم شد. بعد از آن کتاب اشرف‌زاده قهرمان از آقای محمود حکیمی را خواندم. آن زمان فقط همین چند کتاب وجود داشت. بعد از انقلاب این کار رشد پیدا کرد و نویسندگان متعده وارد این زمینه شده‌اند و کتاب می‌نویسند و شعر می‌گویند. سال گذشته تلاش کردیم، محصولاتی را که باعث شکل‌گیری و رشد باورهای دینی می‌شود، از ناشرین مطالبه کنیم. در کمال تعجب، یکی از بزرگترین ناشران که از بودجه عمومی هم ارتزاق می‌کند، فقط دو کتاب را به ما معرفی کرد و غیر از آن کتب ترجمه‌شده را حتی بدون بومی‌سازی وارد بازار کتاب می‌کرد. تیراژ کتب مذهبی، گاهی فقط به چند نسخه محدود می‌رسد و نوعاًکتاب‌های ما به‌صورت هزار نسخه‌ای چاپ می‌شود که در برابر کتب هری‌پایر که تیراژ چند میلیونی دارد، قرار می‌گیرد. برای نشان می‌دهد که ناشرین ما ذوق و سلیقه مخاطب را نمی‌شناسند. برای شما کتابی تحت عنوان داستان‌های کتاب مقدس را مثال می‌زنم که همان انجیل برای کودک و نوجوان است که در کشور آلمان چاپ شده است. البته آنها این کتاب را به‌صورت فارسی برای ایرانیان چاپ کرده‌اند. در این کتاب زیبایی‌های تصویرگری را ملاحظه می‌کنید. آلمان جزء کشورهای دینی نیست؛ ولی برای ما چنین کارهایی را انجام می‌دهد. برای این کتاب، نرم‌افزاری هم تولید شده است. دوستان ایرانی از این کتاب کپی‌برداری کرده و قرآن کریم را ارائه داده‌اند و حتی جرأت به خرج نداده‌اند، کار جدیدی در آن انجام بدهند.

در آسیب‌شناسی چاپ کتاب، باید حرف دل نویسنده و ناشر را شنید. در موضوعات دینی، ناشرین کودک و نوجوان بیشتر در قم کار می‌کنند. برخی از ناشرین هم، کارهایی را آغاز کرده‌اند که زیاد قوی نیستند. حتی برخی از ناشران به اسم دین، علیه دین کار می‌کنند؛ چراکه کار را نمی‌شناسند. نیاز و علاقه بین عموم مردم وجود دارد؛ چراکه دین امری فطری است و مردم به آن علاقه دارند. ممکن است، شکل ظاهری کار دینی دیده نشود؛ اما مردم به آن علاقه‌مند هستند و پدران و مادران به دنبال مسائل تربیتی برای کودکان خودشان هستند. اخیراً کتابی چاپ شده است که در آن قصد دارد، داستان‌های قرآنی جزء سی‌ام را به کودکان آموزش بدهد و در آن با بدسلیقگی صحنه‌های جهنمی را آورده است؛ اما شما می‌توانید، حسن سلیقه علمای سلف را هم ببینید. شیخ صدوق رحمه‌الله کتابی تحت عنوان ثواب‌الاعمال و عقاب‌الاعمال دارند که در نگاه اول، آموزه‌های آن مربوط به بزرگسالان است؛ اما اگر شعرها و ذکرهای آن را برای کودکان بخوانید، باعث آشنایی او با ثواب‌ها می‌شود. چندوقت قبل، کتابی در مورد حجاب دختر برای پایه سوم و چهارم دبستان به چاپ رسید که نویسنده و ناشر آن را می‌شناختم. بعد از دیدن کتاب با آنها تماس گرفتم و اعتراض کردم. طرح روی جلد، دارای رنگی سیاه و ترسناک بود. سایر صفحات هم با رنگ سیاه کار شده بود. به آنها عرض کردم، اگر حمل به صحت کنیم، تصویرگر این کتاب ناگاه است. شما نمی‌توانید با این حالت وحشتناک کودکان را با حجاب آشنا کنید که باعث شد، نسخ را جمع کنند و در چاپ بعدی تصویرگری مناسبی انجام دهند. از این دست افراط‌گری‌ها در دنیای کتاب کودکان قرار دارد. جالب است که با این حال، مردم مشتاق این کتاب‌ها هستند و حتی در نمایشگاه کتاب تهران که سلاقی مختلف وجود دارد، مردم به دنبال کتبی هستند که بن‌مایه دینی داشته باشند.

□ **از آنجایی که نهادهای مختلفی مانند کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، دفتر تبلیغات و... در عرصه کودک مشغول به‌کار هستند، آیا این فعالیت‌ها موازی است یا تقسیم‌کاری صورت گرفته‌است؟**

متأسفانه پاسخ مثبت است و نوعاً موازی‌کاری می‌شود و گاهی می‌بینید که چند نهاد در یک شهر برای یک موضوع در ماه‌های مختلف همایش برگزار می‌کنند که این امر باعث تأسف است.

□ **انتظار مقام معظم رهبری از دفتر تبلیغات در عرصه تأثیرگذاری بر فرهنگ خصوصاً در عرصه کودک چیست و شما در این مسیر چه گام‌هایی برداشته‌اید؟**

● ایشان بسیار جلوتر از دیگران حرکت می‌کنند. ایشان مبدأ توجه به بازی‌های رایانه‌ای بود و تا به حال بارها به آن اشاره کرده و از آن پشتیبانی کرده و بوجه قرار داده‌اند؛ اما در عمل تعداد بازی-های فاخر ما زیاد نیست. ارگان‌ها و سازمان‌ها نتوانسته‌اند، به پای ایشان حرکت کنند و صرفاً به‌صورت لنگان لنگان کارهایی را انجام می‌دهند. انتظارات ایشان به‌جاست؛ ولی حرکت ما بسیار آرام است و پا به پای ایشان حرکت نمی‌کنیم. دفتر تبلیغات بخش کوچکی از کار است.

□ **فعالیت‌های پیش روی شما در عرصه تربیت کودک چیست و افق آینده‌کشور در این زمینه را چگونه ارزیابی می‌کنید؟**

● استاد راستگو آموزش حوزویان در تربیت کودک را بر عهده گرفتند. این کار رو به رشد بود و به گام‌های اول بسته نشد. ایشان تلاش داشتند، در هر دوره‌ای مباحث جدیدی اضافه شود که این روند ادامه پیدا کرده است و با توجه به نیاز مبلغان، تغییراتی در بحث آموزش ایجاد کرده‌ایم. شروع کار استاد راستگو از سال ۱۳۵۸ بوده است. در سال ۱۳۸۹ برنامه‌های ایشان شامل: روش

هفته‌نامه افق حوزه در گفت‌وگو با حجت‌الاسلام حسین حقیقت، به بررسی شیوه‌های تربیت دینی کودک پرداخته است که در ادامه می‌خوانید.

□ **با سلام و عرض و ادب و تشکر از اینکه فرصتی در اختیار هفته‌نامه افق حوزه‌قرار دادید. در ابتدا معرفی اجمالی از خودتان و معاونت فرهنگی دفتر تبلیغات اسلامی داشته باشید؟**

● بنده حسین حقیقت، رئیس اداره آموزش کودک و نوجوان مرکز آموزش کاربردی دفتر تبلیغات اسلامی هستم. وظیفه این مجموعه آموزش مبلغانی است که در دفتر تبلیغات اسلامی تشکیل پرونده داده‌اند که این آموزش‌ها از بدو تشکیل پرونده آغاز می‌شود. اداره آموزش و تربیت مربی کودک و نوجوان هم، به‌صورت تخصصی وجود دارد که پیش از این، تحت عنوان مرکز تربیت کودک و نوجوان، به‌سرپرستی مرحوم استاد راستگو فعالیت می‌کرد که در حال حاضر مسئولیت آن به عهده بنده قرار داده شده است.

□ **تعریف شما از تربیت دینی چیست و تربیت دینی کودک و نوجوان به چه معناست؟**

● تربیت به‌معنای پروراندن یا رشد دادن است و تربیت دینی در برابر سایر تربیت‌ها معنا پیدا می‌کند. در تربیت دینی، انسان با تمام ابعاد وجودی آن و عنصر دین که برنامه‌ای برای تعالی و رشد انسان است، روبه‌رو هستیم. دین برای چهار نوع ارتباط شامل ارتباط انسان با خودش، ارتباط انسان با خدا، ارتباط انسان با طبیعت و ارتباط انسان با اطرافیان‌ش و برای دنیا و آخرتش برنامه دارد و فقط یک سری الفاظ صرف نیست. به این ترتیب، تربیت جسمی هم در تربیت دینی وجود دارد. اگر تربیت را به کلمه دین مقید کنیم، ممکن است در برابر تربیت رشد جسمی و ذهنی انسان قرار بگیرد؛ اما ما معتقدیم، تربیت دینی؛ یعنی تربیتی که انسان را در تمامی ابعاد وجودیش به تعالی برساند. انسان از جسم و روح تشکیل شده است و دین برای جسم و روح آن، دنیا و آخرت آن، تمام ارتباطات آن و... برنامه دارد؛ لذا تربیت دینی عبارتست از تربیتی متشکل از همه امور و همه جانبه و تربیت اخلاقی صرف نیست؛ البته تربیت اخلاقی، رفتارهای شخصی هر فرد را اصلاح کرده و او را رشد می‌دهد و تبدیل به فردی می‌کند که اخلاق‌مدار است؛ اما

در تعریف ما، مسائل اعتقادی ایمانی و مسائل تربیتی وجود دارد. در روایت آمده است: «الایمان هُوَ الإِقْرَارُ بِاللِّسَانِ وَتَعَقُّدُ فِي الْقَلْبِ وَعَمَلٌ بِالْأَعْمَالِ» (اصول کافی، کتاب‌الایمان والکفر، باب آخر منه وفيه آن الاسلام قبل الایمان، ج ۱). در این روایت سه موضوع گرایش، دانش و کنش و بینش انسان را در نظر گرفته‌اند که دین در همه اینها برنامه دارد. تا زمانی که انسان چیزی را نداند، حرکتی از او سر نخواهد زد. در مرحله بعد علاقی فردی است که هر فردی به سمت و سوی علائقش حرکت می‌کند که اینجا بحث اراده پیش می‌آید؛ اما تا زمانی که شناخت و علاقه‌ای نسبت به موضوعی نداشته باشیم، به سمت آن حرکت نخواهم کرد. عنصر دین هم با قلب، هم با مغز و هم با رفتارهای انسان سر و کار دارد. آفریدگار ما از تمام زوایای وجودی ما با خبر است و علاقی و سلاقی انسانی را می‌شناسد و باید‌ها و نیاید‌هایی را مطابق سلاقی انسان برای ما قرار داده است؛ لذا دین خودش را به بهترین شکل به ما معرفی می‌کند و از انسان‌ها می‌خواهد که به سمت آن حرکت کنند. ما وارد این دنیا شده‌ایم تا با فعالیت‌هایی که روی خودمان انجام می‌دهیم، به سمت خدایی شدن حرکت کنیم. بنابراین تعریف ما از تربیت دینی، یک تعریف همه جانبه است که شامل جسم، روح، فرد و جامعه می‌شود و دین برای تمام این موضوعات حرف دارد و اگر کسی بر طبق تربیت دینی حرکت کند، انسانی سالم و صالح خواهد بود.

□ **آیا آموزه‌های دینی برای کودکان جذابیت دارد و چگونه می‌توان جاذبه‌های دینی را به نسل نوآموز و نوجوان منتقل کرد؟**

● دین با فطرت انسان سر و کار دارد؛ بنابراین برای انسان جاذبه دارد. پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم می‌فرمایند: «مَنْ كَانَ عِنْدَهُ ضَبٌّ فَلْيَتَصَدَّقْ لَهُ؛» (غزالحکم/چاپ دانشگاه، ج ۳، ص ۳۱۶) کسی که با کودک سر و کار دارد، لازم است با زبان کودک‌کی با او صحبت کند. ارائه دین به نسل کودک و نوجوان ادبیات خاص خودش را می‌طلبد و ابزار هنر را یکی از مهمترین ابزارهای کار ما هست. پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم فرمودند: «إِنَّا مَعَاشِرَ الْأَنْبِيَاءِ أُمَرَاءُ أَنْ نَكَلِّمَ الْبَشَرَ عَلَى قَدَرٍ عَقُولِهِمْ»؛ (الکافی، ج ۱، ص ۲۳). این روش انبیاست که در هر زمانی به اندازه فهم قوم خود صحبت کرده‌اند و اگر می‌بینیم، در هر زمانی برای هر امتی پیامبری از بین خودشان انتخاب می‌شود، به این دلیل است که به زبان آن گروه و قوم آشناست و می‌تواند، مطالب را به‌صورت قابل فهم برای قوم خودش بیان کند. وقتی می‌گوییم تربیت دینی، به این معناست که کودک را بر طبق معیارهای دینی تغذیه کنید؛ بازی و فعالیت‌های گوناگون داشته باشد و مسائل معنوی او را هم در نظر داشته باشید؛ اما اینکه تربیت معنوی کودک را از کجا شروع کنیم و به چه شکلی باشد، نیاز به زبان خاص خودش دارد. ما قادر نیستیم، مفاهیمی مانند خدا و معاد را برای کودک چهارساله بیان کنیم. همان‌گونه که غذای نوزاد شیر مادر است و با تغذیه بزرگسالان تفاوت دارد و غذای کودک چهار ساله هم، غذاهای نرم و روان است. در تربیت دینی قادر هستیم، موضوعات دینی را به کودکان آموزش بدهیم؛ اما مقدار و نحوه آن متفاوت است؛ به‌عنوان مثال مادری که لالایی زیبایی را برای فرزندش می‌خواند، با خداوند ارتباط دارد و خداجوی است و لذت صحبت با خداوند را چشیده است، با نمایش این مسائل در خانه، باعث ایجاد ارتباط کودک با خداوند می‌شود. پدر و مادری که به کودک خود نمی‌گویند، اگر این کار را انجام بدهی، خدا تو را عقاب خواهد کرد، هم همین‌طور هستند. در این دوران لازم داریم، خدایی مهربان و دوست‌داشتنی را در قالب داستان‌های کودکانه و قصه شب برای کودکان معرفی کنیم که این خدا کمک‌کار و دستگیر کودکان است. کودکان بر طبق فطرتی که دارند، خداوند را می‌شناسند و این ما هستیم که به‌تعبیر روایت پیامبر: «كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ حَتَّى يَكُونُ أَتَوَاهُ يَهُودَانِيَةً أَوْ نَصْرَانِيَةً أَوْ يَمَجُشَانِيَةً» (صحیح‌الآخبار فی فضائل الأئمة‌الاطهار، ج ۱، ص ۱۹۰) هر نوزادی بر فطرت [توحید و اسلام] متولد می‌شود و این فطرت همچنان ادامه